

Список використаних джерел:

1. Fazel, M., von Hoebel, J., & Roskin, J. (2017). Bullying victimization among refugee adolescents resettled in Sweden: The role of acculturation and school context. *Journal of Adolescence*, 58, 42-51.
2. Stevens, G. W. J. M., & Vollebergh, W. A. M. (2008). Mental health in migrant children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(3), 276-294.
3. Due, C., Riggs, D. W., & Augoustinos, M. (2016). "It's us or them!" Bullying and racism in Australian schools. *Critical Sociology*, 42(4-5), 677-696.
4. UNESCO (2017). *School Violence and Bullying: Global Status Report*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
5. Ttofi, M. M., Farrington, D. P., & Baldry, A. C. (2008). Effectiveness of programs to reduce school bullying: A systematic review. *Journal of Experimental Criminology*, 4(1), 21-44.
6. Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2009). Bullying, Cyberbullying, and Suicide. *Archives of Suicide Research*, 14(3), 206-221.

ОСТРОВСЬКА Б. В.

ДІТИ НА ЗАМОВЛЕННЯ: КОНФЛІКТНІ ТОЧКИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Війна, що принесла великі людські втрати та вкрай заглибила демографічну кризу на Україні, як лакмусовий папірець виявила гострі соціальні проблеми, що проявилися на її тлі. Серед них – проблема народжуваності. І не лише українських громадян, а й дітей, народжених українськими жінками на замовлення іноземних громадян.

Україна широко відома як країна репродуктивного туризму, яка набула всесвітню славу зокрема завдяки наданню послуг комерційного сурогатного материнства як складової частини послуг у сфері допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ). Загалом це такі платні послуги, які надаються переважно іноземцям українськими жінками, та здійснюються за посередництва приватних клінік та агентів в контексті програм з лікування безпліддя за допомогою штучних методів запліднення (in vitro) з використанням донорських гамет (чоловічих та/чи жіночих статевих клітин).

Саме обставини форм мажору – спочатку запровадження карантинних обмежень на пересування громадян та перетин кордону, зумовлених пандемією, а надалі оголошення воєнного стану – актуалізували необхідність чіткого правового регулювання сфери надання послуг сурогатного материнства. Окрім того, відсутність державного регулювання цієї сфери суспільних правовідносин лише загострює наявні проблеми, оскільки наразі вона є нішею приватного бізнесу, який значною мірою не підконтрольний державі. Передусім вона орієнтована на комерційні інтереси медичних закладів, що надають послуги з ДРТ, зокрема сурогатного материнства, і загалом розраховані на іноземців, які мають фінансові можливості для оплати таких послуг.

Все це створило умови для зловживання, що збільшує ймовірність безконтрольного переміщення за межі території України новонароджених дітей, репродуктивних клітин, репродуктивних тканин, а також ембріонів людини, зокрема з метою вилучення ембріональних стовбурових клітин тощо. Такі дії за певних умов можуть кваліфікуватися навіть як одна із форм торгівлі людьми. До того ж потрібно провести моніторинг усіх нелегально вивезених з початку війни на Україні дітей, народжених українськими сурогатними матерями, з точним визначенням місця їх перебування та подальшим їх державним супроводом. У цьому контексті міжнародне співробітництво, зокрема й на рівні неурядових громадських організацій, дозволить розширити можливості та географію їх пошуку.

В умовах вимушеної масової міграції українських жінок та дітей, а тим більше їх примусової депортації та насильницького переміщення, питання захисту прав людини, прав дитини та охорони (репродуктивного) здоров'я є особливо важливими.

Слід підкреслити, що проблема сурогатного материнства є мультидисциплінарною. Вона характеризується сукупністю біомедичних, юридичних та антропологічних аспектів, які відображають багатогранність конфліктних ситуацій, що можуть виникнути у цій сфері. Вони пов'язані з низкою перманентних біоетичних проблем щодо послуг сурогатного материнства, таких як:

- відсутність в умовах воєнного стану можливості розв'язання проблеми перетину кордону генетичними батьками, так само як і їх дитиною/дітьми, народженими в Україні, з подальшим визначенням громадянства дитини, а також визнанням батьківства закордоном;
- відмова генетичних батьків від дитини, що у більшості випадків пов'язана із народженням хворої дитини або з діагностуванням хвороби дитини на пренатальній стадії її розвитку, в результаті чого батькам зазвичай пропонують штучне переривання такої вагітності, а сурогатну матір фактично примушують до абортів. Більш того, загальною рисою сурогатного материнства є багатоплідна вагітність, яка «вирішується» шляхом редукції (зменшення кількості шляхом знищення) «зайвих» здорових ембріонів людини;
- порушення умов договору щодо сурогатного материнства, а саме: розголошення інформації про сурогатне материнство його учасниками; виплата компенсації сурогатній матері «в конверті», що ускладнює доведення (за необхідності) факту передачі її коштів; відмова сурогатної матері від участі в програмі сурогатного материнства після імплантації ембріона замовників або навмисне припинення її контактів з клінікою після отримання частини матеріального забезпечення, призначеного для покриття необхідних витрат на вагітність;
- ймовірність підміни дітей ще на стадії імплантації ембріона, що стосується порушення генетичних зв'язків при перенесенні ембріона *in utero* (в організм сурогатної матері). У випадку наявності умислу, тобто коли відсутність генетичного зв'язку між батьками-замовниками та дитиною, народженою сурогатною матір'ю, виникла в результаті обману (як з боку сурогатної матері, так і клініки репродуктивної медицини), такі дії навіть можуть підпадати під санкцію ст. 149 Кримінального кодексу України як торгівля дітьми. Причиною цього може бути те, що такі клініки зазвичай надають повний медичний супровід програми сурогатного материнства, самі здійснюючи аналіз та видаючи довідку про генетичну спорідненість за результатами ДНК-експертизи, що відкриває простір для зловживань;
- повна залежність жінки, яка дала свою добровільну інформовану згоду на сурогатне материнство, від правил, встановлених приватними клініками. Особливо гостро це стосується питань штучного переривання вагітності сурогатної матері, а також необхідності її постійної психологічної підтримки під час вагітності та після пологів, у випадку коли породілля намагається залишити, народжену нею дитину та ін.

Наразі з метою розв'язання зазначених вище та низки пов'язаних з ними проблем, передусім необхідно розробити на законодавчому рівні нормативно-правовий акт у сфері ДРТ щодо сурогатного материнства. З огляду на науково-експертні висновки низки законопроектів, які подавалися до парламенту протягом останніх трьох років, як правило Комітетом Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, можна констатувати наявність конфлікту приватних і публічних інтересів, що прослідковується в них.

Водночас на тлі фатальної демографічної кризи актуалізувалося питання посмертної прокреації та її правового регулювання в Україні, спираючись при цьому на ст. 16 Конституції України у частині «збереження генофонду Українського народу», враховуючи право на батьківство та материнство саме українських громадян. З цією метою необхідно зробити акцент саме на альтруїстичне сурогатне материнство, яке дозволить уникнути багатьох проблем, що виникають при комерційному сурогатному материнстві, і при цьому забезпечити належний захист насамперед прав дитини, сурогатної матері та генетичних батьків. Заразом для іноземців залишається можливість скористатися послугами сурогатного материнства. Альтруїстична основа безумовно суттєво зменшить кількість таких замовлень, оскільки зазвичай для українських жінок це більшою мірою легальний різновид заробітку. Однак, це також дозволить уникнути юридичних перешкод у невизнанні дитини за кордоном, вирішивши основне завдання сурогатної матері – виносити та народити дитину.

Отже, права людини, які регулюють сферу її репродуктивного здоров'я (репродуктивні права), в умовах демографічної кризи на Україні стають особливо актуальними. Тому з метою захисту найкращих інтересів дитини, а також прав українських сурогатних матерів виникла необхідність перегляду всієї політики сурогатного материнства та запровадження його регулювання на державному рівні.

1. Ostrovska Bohdana. Suggestions on the basic principles of human embryos and fetuses protection for future generations. Letter to the International Bioethics Committee United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). UNESCO Chair "Human Rights, Peace, Democracy, Tolerance and International Understanding", National University of "Kyiv-Mohyla Academy". 02 December 2020. https://www.academia.edu/82440816/SUGGESTIONS_ON_THE_BASIC_PRINCIPLES_OF_HUMAN_EMBRYOS_AND_FETUSES_PROTECTION_FOR_FUTURE_GENERATIONS
2. Ostrovska Bohdana. Outside of the right to life: bioethical problem of embryos destruction in the assisted reproductive technologies application. European Political and Law Discourse. 2020. 7 (Iss. 5.). P. 64-71. <https://doi.org/10.46340/eppd.2020.7.5.9>
3. Островська Б. В. Діти in vitro: українські реалії приватноправового регулювання. Нове українське право. 2022 (1). С. 64-70. <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.9>
4. Островська Б. В. Діти війни: проблеми сурогатного материнства під час військової агресії російської федерації проти України. Нове українське право. 2022 (2). С. 73-79. <https://doi.org/10.51989/nul.2022.2.10>
5. Островська Б. В. Діти війни: незаконна депортація, насильницьке переміщення та репатріація. Нове українське право. 2023 (2). С. 60-72. <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.8>
6. Островська Б. В. Міжнародно-правове регулювання права людини на життя в контексті біоетики. Видання друге. Норма права. 2023. 558 с. <https://jurkniga.ua/author/ostrovska-b-v/>

ПЕТРОВСЬКИЙ П. М.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ І ПРОБЛЕМИ ЙОГО ВИРІШЕННЯ

Війна рф проти України є повномасштабною, тотальною і смисловою, спрямованою на знищення всього українського. Реально здійснюється геноцид під прикриттям денаціоналізація та демілітаризація. Прояви їхньої «псевдо перемоги» або втілення «победобесія» засвідчені територіально - в Бучі, Ірпіні, Маріуполі та десятках інших знищених міст і сіл. За діями – це катування, гвалтування, вбивства, мародерство та інші воєнні злочини.

Необхідно підкреслити, що сучасна тотальна війна у своїх гібридних проявах має реальну і віртуальну площину, тобто паралельно із реальним фронтом йде боротьба на смисловому фронті [1]. Смилова війна – це складова частина імперської війни, що спрямована на зміну мислення та поведінки супротивника за допомогою нав'язування йому вигідних агресору значень, смислів, цінностей. Смилова війна змінює розуміння – переконання й самоідентифікацію особи. Відповідно формуються вигідні агресору соціальні цінності, політичні орієнтири, принципи й критерії ідентифікації та спрямування особи й суспільства [2].

Війну як екзистенційний конфлікт варто визначати із урахуванням основних ідей філософії екзистенціалізму щодо особливостей екзистенції людини. У цьому контексті екзистенція – це життя і діяльність людської особистості в повноті її проявів, у вимірах інтроспекції (багатство намірів, мотивів, прагнень) та ідентичності з оточенням (усвідомлена спорідненість з сім'єю, родиною, громадою, нацією та людством). Сутнісною ознакою людської екзистенції є свобода (думки і дії), здатність самостійно вибирати свій життєвий шлях, стверджувати власний причинний ряд (І. Кант).

Відповідь на поставлене нами питання потребує звернення до причин війни, уточнення її глибинних (екзистенційних) джерел і сучасних каталізаторів [3]. Тому варто зафіксувати поєднання двох чинників агресії кремля – історичного та сучасного. Історична традиція імперської експансії з боку Московії (Ю. Шевельов) не просто була присутня в історії [3], але й збереглася до наших днів і характеризує сучасний стан «глибинного народу» (як сукупність архетипів «руського мира»). Можна констатувати, що сучасна реальна загарбницька політика рф, є доктринально визначеною, законодавчо затвердженою та легітимізованою суспільством. Вона спирається на люмпенську культуру суспільства з притаманними їй елементами патерналізму, ресентименту та делінквентності. Остання характеристика фіксує не просто реалізовану протиправну поведінку, а вказує на внутрішню готовність членів соціуму до порушення не тільки правових, але й моральних норм людського існування.